

Jarosław Hermaszewski*

Mariusz Kwiatkowski**

FENOMEN MASOWEJ MOBILIZACJI LOKALNEJ. PRZYPADEK BUDŻETU OBYWATELSKIEGO W GMINIE SŁAWA

Celem artykułu jest próba ustalenia uwarunkowań i konsekwencji masowego uczestnictwa mieszkańców w procesie tworzenia budżetu obywatelskiego. W głosowaniu dotyczącym wyboru projektów do sfinansowania w ramach budżetu obywatelskiego w gminie Sława, w roku 2016 wzięło udział niemal 70% mieszkańców. Jest to fenomen zasługujący na uwagę samorządowców i badaczy społecznych. Dane podane przez Wojciecha Kębłowskiego (Kębłowski 2014, s. 51) wskazują, że najwyższa frekwencja do 2013 roku wyniosła 35%. Przyjmując powyższe założenie, postanowiliśmy poddać analizie wskazany przypadek.

Po pierwsze, próbujemy zidentyfikować czynniki tak dużej mobilizacji mieszkańców. Szczególnie interesuje nas rola liderów lokalnych (instytucjonalnych i nieformalnych) i stosowane przez nich strategie aktywizacji. Po drugie, oceniamy konsekwencje masowego uczestnictwa z punktu widzenia charakteru i jakości wybranych i odrzuconych projektów. Po trzecie, zastanawiamy się nad tym, w jakim stopniu opisywany fenomen może stanowić przypadek dobrych praktyk do wykorzystania w innych gminach.

Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej przedstawiamy teoretyczne podstawy analizy działań związanych z budżetem obywatelskim. W drugiej prezentujemy najważniejsze dane dotyczące przebiegu ustalania budżetu obywatelskiego w Sławie. W ostatniej podejmujemy próbę wskazania czynników masowego uczestnictwa w tym procesie. Na koniec oceniamy opisywane zjawisko z punktu widzenia jego długotrwałych konsekwencji, a także formułujemy wnioski dla teorii i praktyki partycypacji lokalnej.

***Jarosław Hermaszewski** – doktor nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Głogowie; zainteresowania naukowe: finansowanie samorządów lokalnych, zarządzanie publiczne, rozwój lokalny; e-mail: j.hermaszewski@pwsz.glogow.pl

****Mariusz Kwiatkowski** – doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie socjologii, profesor nadzwyczajny, Uniwersytet Zielonogórski; zainteresowania naukowe: kapitał społeczny, ekonomia społeczna, rewitalizacja, spójność społeczna; e-mail: M.Kwiatkowski@is.uz.zgora.pl

Budżet obywatelski w perspektywie sieciowej

Na aktywność mieszkańców związaną z budżetem obywatelskim patrzymy z perspektywy, którą ze względu na jej najistotniejszą cechę można nazwać „sieciową”. Przyjmujemy bowiem założenie, iż relacje interpersonalne i międzygrupowe są, z jednej strony, istotnym czynnikiem działań zbiorowych, a z drugiej, wzmocnienie relacji społecznych jest ważnym, oczekiwanym rezultatem przedsięwzięć podejmowanych w ramach budżetu obywatelskiego.

Odwwołujemy się tutaj do dorobku trzech nurtów badawczych. Pierwszy z nich to podejścia sieciowe w socjologii i innych dyscyplinach (Pietrowicz 2016). W świetle różnorodnych koncepcji sieciowych, przestrzeń publiczna może być analizowana jako wielowymiarowa sieć relacji. Tworzenie i realizacja budżetu obywatelskiego jest czynnością złożoną, realizowaną przez zróżnicowane podmioty, które, aby osiągnąć założone cele, łączą się w mniej lub bardziej trwałe układy powiązań poziomych. Podejście to jest rozwinięciem klasycznego socjologicznego rozumienia społeczności lokalnej. W tym ujęciu ważnym elementem konstytuującym społeczność lokalną, obok wspólnie zamieszkiwanego terytorium oraz wspólnych interesów, wynikających z korzystania z tego samego terenu oraz „sentymetu lokalnego”, są interakcje między mieszkańcami (Starosta 2002, s. 98). Interakcje układają się w mniej lub bardziej trwałe wzory, tworzące sieci powiązań między jednostkami, organizacjami, instytucjami. Badacze i animatorzy społeczności lokalnych podkreślają znaczenie tworzenia „nowych połączeń” między mieszkańcami. Służą one zwiększaniu kompetencji, dzięki wymianie doświadczeń (Skrzypczak, Grabowska 2010, s. 7). W świetle koncepcji networkingu społecznościowego, nawiązywanie relacji w przestrzeni publicznej jest istotnym czynnikiem rozwoju: „Rozwój społeczności polega na wzmocnianiu i rozbudowywaniu sieci pomiędzy jednostkami, pomiędzy grupami, pomiędzy organizacjami oraz, co równie ważne, między różnymi sektorami i instytucjami” (Gilchrist 2014, s. 77).

Drugi nurt badawczy, częściowo związany z pierwszym, akcentuje znaczenie relacji społecznych jako szczególnego zasobu, kapitału społecznego (Sztompka 2016). Może on być badany zarówno jako czynnik, jak i efekt uczestnictwa w działaniach związanych z ustalaniem i realizacją budżetu obywatelskiego. Trzecim, teoretycznym punktem odniesienia jest koncepcja instytucjonalizacji (Skąpska, Ziółkowski 1998). Biorąc pod uwagę długofalowe cele budżetu partycypacyjnego jako czynnika rozwoju lokalnego, istotne wydaje się pytanie o warunki przejścia od masowej mobilizacji do trwałej, szerokiej i konstruktywnej partycypacji obywatelskiej. Koncepcja instytu-

cyjnalizacji jako procesu wprowadzania w życie i utrwalania się nowych reguł, może być użytecznym narzędziem oceny skutków budżetu obywatelskiego (Kwiatkowski 2011).

Odwołując się do koncepcji kapitału społecznego jako ramy teoretycznej służącej interpretacji i ocenie przedsięwzięć zbiorowych prowadzonych w związku budżetem obywatelskim, akcentujemy tym samym wagę długofalowych efektów. Z ekonomicznego punktu widzenia bowiem, użycie terminu „kapitał” w odniesieniu do określonego typu zasobów wskazuje na względnie trwałe ich charakter. Jeden z ekonomistów w następujący sposób charakteryzuje odpowiednio rozumiany lokalny kapitał społeczny, z punktu widzenia trwałości:

„Aby lokalny kapitał społeczny zasłużył na miano kapitału, to jego efekty ekonomiczne muszą być trwałe. Oznacza to, że ów kapitał społeczny musi przybrać formę kapitału: (a) rzeczowego (np. społeczność lokalna zorganizowała się i wybudowała wał przeciwpowodziowy), (b) kapitału ludzkiego (np. trwałym rezultatem interakcji społecznych jest nabycie nowej wiedzy, umiejętności i sprawności w jakiejś dziedzinie i mimo że interakcje, które ten rozwój wywołały, już nie występują, to jednak te nowe walory mogą być wykorzystywane w przyszłości i w innych okolicznościach), (c) zachowania efektów interakcji społecznych w innej formie kapitału społecznego (np. klub sportowy, pod którego egidą grupa przyjaciół uprawiała rekreacyjnie rowerową turystykę górską przestał istnieć, to i tak – bo dotychczasowi członkowie tej grupy żyli się z sobą, czują wobec siebie szacunek i zaufanie – w dalszym ciągu będą się spotykać) (Paczóski 2015, s. 235).

Badania dotyczące uczestnictwa mieszkańców gminy Sława w opracowaniu pierwszej edycji budżetu obywatelskiego odbywały się w trzech etapach. Pierwszy polegał na analizie dokumentów dotyczących historii partycypacji społecznej w gminie. Próbowaliśmy ustalić czy, a jeśli tak, to w jakiej formie mieszkańcy mieli wcześniej wpływ na decyzje dotyczące wydatkowania środków należących do gminy. Uznaliśmy, że pozytywne doświadczenia w tej dziedzinie mogą sprzyjać zaangażowaniu i ułatwiać tworzenie przez mieszkańców koalicji na rzecz zaspokojenia zbiorowych potrzeb. W drugim etapie obserwowaliśmy przebieg głosowania i aktywność liderów. Z liderami zwycięskich projektów przeprowadziliśmy nieustrukturalizowane wywiady na temat sposobów mobilizowania mieszkańców. Ostatni etap polegał na analizie danych zgromadzonych podczas głosowania (liczba głosów według podziału na jednostki terytorialne i poszczególne projekty, ranking projektów).

Sławski budżet obywatelski – geneza i przebieg pierwszego głosowania

Analizując pozyskane dokumenty ustaliliśmy, że doświadczenia sławskie związane z partycypacją obywatelską w zakresie podziału środków gminnych, a więc w pewnym sensie z budżetem obywatelskim sięgają początków samorządności w Polsce. Już w latach 90. istniała nie zapisana, lecz utrwalona formuła finansowania poszczególnych sołectw tak zwanymi środkami na rozwój. Były to środki, które w ramach rezerwy celowej (będącej w dyspozycji burmistrza) mogły być przeznaczane na dowolne wydatki sołectw, w zamian za ich zaangażowanie w organizację dożynek gminnych. Z tych środków sołectwa poprawiały swój wizerunek zewnętrzny, wyposażały świetlice wiejskie w niezbędny sprzęt kuchenny, modernizowały swoją infrastrukturę sportową i rekreacyjną.

Finansowanie inicjatyw oddolnych, dzięki wprowadzeniu Ustawy o funduszu sołeckim w 2009 r.¹ zostało formalnie wprowadzone do praktyki budżetowej w gminie Sława od 2010 r. Wtedy to, na mocy zapisów tej ustawy, sformalizowano finansowanie zadań, których wnioskodawcami byli mieszkańcy sołectw. Sukces funduszu sołeckiego oraz upowszechnianie się w polskich samorządach inicjatyw związanych z budżetem obywatelskim skłoniło władze samorządowe do rozmów nad modelem budżetu obywatelskiego dla gminy Sława. We wrześniu 2015 r. nastąpiła pierwsza dyskusja nad jego docelową formą. W propozycjach wymieniano trzy alternatywne formuły: (1) Formułę miejską, opartą na założeniu, że skoro fundusz sołeczki finansuje obszary wiejskie, to budżet obywatelski powinien być przeznaczony dla miasta. (2) Formułę podzielonego funduszu obywatelskiego. Odrębne jego części byłyby przeznaczone dla obszarów wiejskich i dla miasta. (3) Formułę ogólną, czyli jeden fundusz obywatelski bez terytorialnego rozgraniczania. Formuła ogólna miała najwięcej zwolenników. Oczekiwano, że dzięki jej zastosowaniu zostanie wzmocniona konkurencja, a tym samym zwiększy się mobilizacja mieszkańców. Liczono również na wyłonienie się nowych liderów w poszczególnych środowiskach.

W styczniu 2016 roku opracowano założenia Sławskiego Budżetu Obywatelskiego na 2016 r., a 19 maja 2016 r., uchwałą Rady Miejskiej, przyjęto zasady konsultacji społecznych nad budżetem obywatelskim oraz kwotę przeznaczoną dla projektów obywatelskich (400 tys. zł). W regulaminie Sławskiego Budżetu Obywatelskiego na 2016 r. określono zasady zgłaszania

¹Ustawa z dnia 20 lutego 2009 r. o funduszu sołeckim (Dz.U. z 2009 r. Nr 52, poz. 420) później zmieniona Ustawą z dnia 21 lutego 2014 r. o funduszu sołeckim (Dz.U. z 2014 r., poz. 301).

projektów, zasady głosowania oraz pełny harmonogram działań. Zarządzeniem Burmistrza Sławy powołano Komisję ds. weryfikacji zadań.

Rysunek 1. Harmonogram działań w ramach budżetu obywatelskiego w Sławie.

Źródło: http://www.slawa.pl/PL/3084/875/Slawski_Budzet_Obywatelski_Radzyn_z_najwiekszym_poparciem/k/# [dostęp: 20.12.2016 r.]

Kampania informacyjno-promocyjna sławskiego budżetu obywatelskiego (dalej SBO) trwała miesiąc. W kampanii wykorzystano środki masowego przekazu (program w lokalnej telewizji, rozgłośnia radiowej, informacje w „Biuletynie Sławskim”), portale społecznościowe, tablice ogłoszeń oraz bezpośrednie spotkania z mieszkańcami. Efektem tak zorganizowanej kampanii było duże zainteresowanie liderów lokalnych składaniem wniosków, których łącznie wpłynęło 38.

Zakres przedmiotowy złożonych wniosków był zróżnicowany: od tych, które dotyczyły urządzeń rekreacyjnych, takich jak place spotkań, siłownie na świeżym powietrzu, place zabaw (16 projektów), poprzez wnioski obejmujące zmiany infrastrukturalne, na przykład budowa dróg i chodników, instalacja oświetlenia (8 projektów), do pomysłów związanych z zakupem wyposażenia świetlic wiejskich, remiz strażackich OSP czy boisk sportowych (14 projektów).

Rodzaje złożonych wniosków

- Place integracyjne (place zabaw, siłownie zewnętrzne, ogródki sportowe) – 16 projektów
- Remonty i modernizacje ulic i chodników – 7 projektów
- Modernizacje i doposażenie świetlic wiejskich – 4 projekty

- Modernizacje i doposażenie remiz strażackich – 3 projekty
- Oświetlenie uliczne – 1 projekt
- Inne – 7 projektów

Źródło: opracowanie własne.

W założeniach SBO była określona górna granica kwoty dla pojedynczego wniosku (100 tys. zł). Koszt projektów był mocno zróżnicowany, od 6 tys. do 99 tys. zł. Wniosków dotyczących wydatków poniżej kwoty 25 tys. było 7, pomiędzy 25 tys. zł a 75 tys. zł – 15, a wniosków dotyczących wydatków powyżej 75 tys. było 16. Łączna wartość złożonych wniosków wyniosła ponad 2 mln zł.

Spośród wszystkich wniosków osiem dotyczyło projektów realizowanych w mieście Sława. Większość sołectw składało po jednym projekcie, z wyjątkiem czterech sołectw, które składały dwa do trzech.

Ocenę formalną złożonych wniosków przeprowadziła komisja, która do procedury głosowania dopuściła 35 wniosków. Odrzucone wnioski odnosiły się do zadań, które nie dotyczyły majątku gminy, co było niezgodnie z regulaminem. W trakcie oceny formalnej dwóch wnioskodawców (z tej samej miejscowości i z takim samym projektem) złożyło uzupełnienie do swoich wniosków, wycofując jeden z nich. Tym samym do głosowania ostatecznie zostały zgłoszone 34 wnioski o łącznej wartości 1,9 mln zł.

Głosowanie nad wnioskami odbywało się na przełomie września i października 2016 roku i trwało dwa tygodnie. Poruszenie w gminie, aktywna postawa liderów projektów, różne strategie przekonywania społeczności lokalnej oraz bezpośredni kontakt z mieszkańcami zaowocowały złożeniem ponad 7,9 tys. kart do głosowania, z których jedynie 129 było nieważnych. Tak duże zainteresowanie budżetem obywatelskim zaskoczyło również inicjatorów pomysłu. Gmina Sława liczy 12,5 tys. stałych mieszkańców.

Należy dodać, że w regulaminie Sławskiego Budżetu Obywatelskiego był zapis, że głosować może każdy zamieszkujący w gminie Sława. Sława jest miejscowością turystyczną, w której w okresie wakacyjnym zamieszkuje łącznie ponad 15 tys. osób. Kampania promocyjna budżetu obywatelskiego wypadła właśnie w tym czasie. Inne działania związane z budżetem również miały miejsce wtedy, gdy wielu „letników” przebywało na terenie gminy. Można więc było oczekiwać, że miejscowości turystyczne będą miały przewagę nad innymi. Wyniki głosowania częściowo potwierdziły te przewidywania.

Najwięcej głosów w pierwszym Sławskim Budżecie Obywatelskim zdobył projekt zgłoszony przez mieszkańców Radzyna. Miejscowość ta liczy 483

stałych mieszkańców, ale jej projekt uzyskał łącznie 660 głosów (w tym 16 nieważnych). Analizując strukturę głosujących na projekt radzyński można zauważyć, że tylko 115 głosów oddali mieszkańcy gminy spoza Radzyna. Na podstawie znajomości topografii miejscowości Radzyń, gdzie występują licznie tereny i zabudowania letniskowe, można dojść do wniosku, że duża część głosujących była „letnikami”. Wywiad z liderem projektu radzyńskiego potwierdził te przypuszczenia. Liderem projektu był sołtys, który wykorzystał dobrą znajomość zasad głosowania. Regulamin nie ograniczał kręgu osób dopuszczonych do głosowania. Pomimo że w założeniach Sławskiego Budżetu Obywatelskiego osobą uprawnioną był mieszkaniec zameldowany w gminie Sława, to jednak na etapie przygotowywania uchwały Rady Miejskiej, nadzór wojewody uchylił ten zapis, sugerując że formułą dopuszczalną jest zapis dotyczący zamieszkiwania na danym terenie. Również nadzór wojewody uchylił możliwość weryfikacji głosujących, zakazując wpisywania numeru PESEL lub dowodu osobistego na karcie do głosowania. To otworzyło możliwość zbierania kart do głosowania od każdego, kto mógł tylko wskazać adres zamieszkiwania w danej miejscowości na terenie gminy Sława.

Podsumowanie wszystkich kart do głosowania pozwoliło stworzyć ranking projektów od największej liczby głosów (wskazany wyżej Radzyń) do najmniejszej liczby głosów (0 głosów). Może to się wydawać zaskakujące, ale rzeczywiście projekt, który miał swojego lidera oraz dziesięć podpisów osób wnioskujących w ostatecznym głosowaniu nie otrzymał ani jednego głosu.

Projekt Radzyna (644 ważne głosy) dotyczył budowy placu integracyjnego, z siłownią na świeżym powietrzu i placem zabaw dla dzieci. Obiekt ten miał być zlokalizowany w centralnej części miejscowości, obok świetlicy wiejskiej i placu piknikowego.

Czynniki masowej mobilizacji

Do realizacji w 2016 roku zostało wybranych 6 projektów. Regulamin przewidywał wybór projektów o największej liczbie głosów, aż do wyczerpania środków przeznaczonych na ten cel. Ponieważ 5 pierwszych projektów wyczerpało pulę 388 155,65 zł, to pozostałe 11 844,45 zł było do wykorzystania na pierwszy projekt, którego wartość mieściłaby się w tej puli. Stąd też projekt o wartości 6 000 zł, który uzyskał jedynie 108 głosów i był sklasyfikowany na 23. miejscu, otrzymał również finansowanie.

Projekty wybrane do realizacji dotyczyły głównie budowy placów integracyjnych (Radzyń, Sława, Stare Strącze i Krążkowo). Jeden projekt dotyczył budowy oświetlenia ulicznego (Sława), a najmniejszy dotyczył zakupu wyposażenia remizy OSP w miejscowości Przybyszów. Szczególną uwagę na-

leży zwrócić na projekt oświetlenia ulicznego. Zaangażowanie wnioskodawcy, a zarazem lidera projektu, zmobilizowało szeroką rzeszę mieszkańców na rzecz zebrania jak największej liczby głosów. Na projekt zagłosowało łącznie 555 osób. Nie byłoby w tym nic dziwnego, gdyby nie fakt, że projekt ma być realizowany na nowym osiedlu mieszkaniowym, na którym jest wybudowanych 14 domów. O ile w przypadku Radzyna mieszkańcy czasowo tam zamieszkujący – „letnicy”, są żywo zainteresowani placem spotkań w miejscowości turystycznej, o tyle w przypadku wspomnianego oświetlenia, na ten projekt z pewnością głosowały osoby nie będące w żaden sposób beneficjentami tego zadania. Projekt jest realizowany na obrzeżach miasta, w części nieturystycznej z niewielką liczbą mieszkańców. Z wywiadu przeprowadzonego z liderem projektu można wnioskować, że nie tyle atrakcyjność zadania zadecydowały o zebraniu tak dużej liczby głosów, ile uwarunkowania towarzysko-koleżeńskie. To poprzez znajomych oraz ich osobiste sieci, itd. zbudowano grupę aktywnych, młodych ludzi, którzy dostrzegli możliwość pomocy koledze i pozyskania dość dużego finansowania projektu (97,8 tys. zł). Ten projekt potwierdza nasze wcześniejsze spostrzeżenie, że w budżecie obywatelskim dużą rolę odgrywa umiejętność mobilizowania zwolenników.

Zdecydowana większość liderów to softysi, którzy dzięki wieloletniemu doświadczeniu w gospodarowaniu funduszem sołeckim byli najlepiej przygotowani do mobilizowania mieszkańców. Podczas kilkutygodniowej kampanii wyłoniło się kilkoro nowych liderów, głównie spośród członków lokalnych organizacji i grup nieformalnych (Stowarzyszenie Stokrotka, Akademia Dorosłego Człowieka, chór, Koło Gospodyń Wiejskich). Zastosowali oni kilka form mobilizacji, które omawiamy poniżej.

O sukcesie poszczególnych projektów, a tym samym o sukcesie frekwencyjnym, zadecydowało kilka czynników. Jednym z nich jest z pewnością turystyczny charakter miejscowości. Ułatwia on zdobycie poparcia większej liczby mieszkańców, którzy są zainteresowani wzrostem atrakcyjności miejscowości, w której pracują, prowadzą działalność turystyczną lub wypoczywają. Drugim czynnikiem mogą być powiązania koleżeńsko-towarzyskie. Jako przykład może służyć omówiony wyżej przypadek sukcesu projektu dotyczący instalacji oświetlenia osiedla w Sławie, dzięki mocnemu zaangażowaniu lidera posiadającego rozległe sieci koleżeńsko-towarzyskie.

Kolejnym czynnikiem może być wysoka wartość użytkowa projektu. Projekt, który został sklasyfikowany na drugim miejscu (600 głosów) dotyczy budowy siłowni plenerowej w centrum Sławy, w otoczeniu obiektów sportowych i rekreacyjnych. Na wskazany charakter użytkowy projektu zwróciła uwagę w wywiadzie jego liderka. Ten projekt został połączony z innym projektem (na etapie oceny formalnej). Dwoje liderów konkurencyj-

nych projektów doszło do wniosku, że budowa siłowni plenerowej w miejscu wskazanym przez wybranego wnioskodawcę ma większe szanse uzyskania poparcia. Liderka grupy wnioskodawców, proponując połączenie projektów, podkreśliła, że nie zmieniając funkcji (siłownie dla dorosłych), warto zlokalizować go w otoczeniu obiektów o podobnym przeznaczeniu. Zlokalizowanie tego obiektu w bezpośrednim otoczeniu placu zabaw dla dzieci, w części ogrodzonych obiektów oświatowych, daje możliwość bezpiecznego korzystania i bieżącego monitorowania jego użytkowania. Należy dodać, co nie zostało wcześniej wspomniane, że projekt siłowni plenerowej był pomysłem członków Akademii Dorosłego Człowieka (osoby 55+). Dlatego też lokalizacja tych obiektów z placami zabaw dla małych dzieci ma podwójną funkcję: sprzyja aktywności dorosłych połączonej z opieką i kontrolą nad dziećmi (wnuki, prawnuki).

Kolejnym czynnikiem, co wydawało się dość oczywiste, jest przekonanie o użyteczności projektu z punktu widzenia integracji środowiska lokalnego. Projekt nr 3 (562 głosy) i nr 5 (540 głosów) to typowe projekty środowisk wiejskich, w których największe znaczenie miało zbudowanie miejsca spotkań dla danej społeczności. Zarówno w Starym Strączu, jak i w Krążkowie powstaną właśnie takie miejsca z myślą o korzystaniu z nich przez wszystkie pokolenia. W intencji autorów projektów będą to miejsca w centrum wsi, które zmienią wizerunek dotychczasowych miejsc spotkań i integracji mieszkańców. W szczególności projekt „Wesoła zagroda” w Krążkowie ma na celu zagospodarowanie miejsca spotkań i zabaw wiejskich, dzięki wyposażeniu w siłownię, boisko i plac zabaw dla społeczności wiejskiej. Obie miejscowości nie są miejscowościami turystycznymi, leżą wzdłuż uczęszczanych dróg wojewódzkich i powiatowych, w związku z czym ważną kwestią jest zapewnienie osobom korzystającym poczucia bezpieczeństwa (ogrodzenia). Te dwa projekty są przykładem mobilizacji odgórnej mieszkańców, w której duże znaczenie miało spotkanie wiejskie i przekonanie do inicjatywy, która może poprawić wizerunek miejscowości i wzmocnienie więzi społecznych.

W przypadku projektu w Starym Strączu należy wspomnieć o zastosowaniu szczególnej socjotechniki w jego promocji. W tym przypadku do zbierania głosów na projekt została zaangażowana młodzież wiejska. Uczniowie wiejskiej szkoły podstawowej zostali przygotowani do promocji projektu oraz zostali wyposażeni w ulotki informacyjne o projekcie. Aktywne zbieranie podpisów przez młodzież, chodzenie „od drzwi do drzwi” i przekonywanie o użyteczności tego projektu dla integracji środowiska wiejskiego dało wynik 570 głosów, dzięki któremu projekt uplasował się na trzecim miejscu. Należy jednak dodać, że miejscowość Stare Strącze jest najbardziej licznym sołectwem (mieszkańców stałych jest ponad 1300, a miejscowość liczy

ponad 3 km długości). Wynik ten należy uznać za sukces. Budowa obiektu, który będzie zlokalizowany w centralnej części miejscowości może się stać się symbolicznym łącznikiem między zantagonizowanymi do niedawna mieszkańcami wschodniej i zachodniej części wsi.

W świetle przedstawionych danych można stwierdzić, że masowa mobilizacja podczas głosowania na projekty w budżecie obywatelskim w gminie Sława w 2016 roku była spowodowana równoczesnym działaniem kilku czynników. Po pierwsze, był to efekt długoterminowej polityki władz gminy, polegającej na włączaniu obywateli w procesy decyzyjne, dotyczące gospodarowania budżetem (fundusz rozwojowy, fundusz sołecki). Dzięki temu mieszkańcy byli dość dobrze przygotowani do podjęcia działań motywujących i aktywizujących poszczególne grupy. Drugim czynnikiem było uznanie mieszkańców przedstawionych projektów za atrakcyjne z punktu widzenia zaspokajania ich wspólnych potrzeb (urządzenia rekreacyjne, tereny integracyjne). Trzeci istotny czynnik to jednoczesne oddziaływanie oddolne (spontaniczne grupy mieszkańców) oraz odgórne (decyzje niektórych rad sołeckich). To spowodowało wzrost zainteresowania, wzmocniło ducha konkurencji, zachęciło do niekonwencjonalnych metod działania (zaangażowanie dzieci oraz mieszkańców domków letniskowych).

Masowa mobilizacja podczas głosowania nad budżetem obywatelskim jest pozytywnym przejawem partycypacji obywatelskiej. Można oczekiwać, iż przyczyni się do wzmocnienia identyfikacji mieszkańców z gminą, rozumianą jako dobro wspólne, do poczucia współodpowiedzialności za jej rozwój. Już w trakcie kampanii można było dostrzec efekt w postaci wzmocnienia roli liderów formalnych (sołtysi, szefowie lokalnych organizacji) oraz wykreowania nowych liderów nieformalnych. To z kolei może się przyczynić do wzmocnienia kontroli społecznej obywateli nad działaniem władz. Liderom udało się uaktywnić dużą część biernych dotychczas mieszkańców i wzmocnić relacje sąsiedzkie. Mieszkańcy mieli okazję, by przyswoić sobie wzory skutecznego działania zbiorowego.

Kwestią, która nie poddaje się jednoznacznej ocenie jest spory udział osób, które nie są stałymi mieszkańcami gminy. Z jednej strony, dobrze się stało, że zostali oni włączeni do wspólnych, zakończonych sukcesem działań. Z drugiej strony jednak, sukces ten był w pewnym stopniu premią za wykorzystanie luk prawnych (brak możliwości kontroli numerów PESEL). Natomiast zgromadzenie przez silnego lidera głosów wielokrotnie przekraczających liczbę mieszkańców ulicy, która ma otrzymać oświetlenie, może być uznana za przejaw partykularyzmu grupowego.

Badacze kapitału społecznego postulują, by projektując badania lub budując strategie rozwojowe, brać pod uwagę perspektywę kapitału społecznego w ujęciu sieciowym (Piechocki 2012, s. 161). Tym, co wydaje się szczególnie interesujące jest pytanie o rodzaje, funkcje i trwałość powiązań, które wytworzyły się w toku wspólnych działań związanych z mobilizowaniem mieszkańców do uczestnictwa w głosowaniu i do poparcia określonych projektów. Na podstawie analizy przebiegu działań i rozmów z ich uczestnikami, możemy przypuszczać, że doszło do wzmocnienia tzw. „słabych więzi” i „pomostów”, czyli połączeń między grupami, które dotychczas miały ze sobą ograniczone kontakty. Przykładem mogą być nawiązane i odpowiednio ukierunkowane relacje między stałymi a tymczasowymi mieszkańcami miejscowości wypoczynkowych oraz między mieszkańcami północnej i południowej części jednej z wsi. W ten sposób został wykonany ważny krok z punktu widzenia pracy nad rozwojem społeczności, nawiązano relacje między grupami, które nie miały wcześniej dobrej okazji do spotkania się i nawiązania łączności lub były zantagonizowane (Gilchrist 2014, s. 90).

Kontakt ten okazał się funkcjonalny z punktu widzenia realizacji wspólnych celów. Trwałość tych powiązań będzie musiała zostać poddana analizie przy okazji kolejnych edycji budżetu obywatelskiego w gminie Sława. Analizowany przypadek już teraz można uznać za przykład dobrych praktyk. Podstawą sukcesu wydaje się odpowiednie przygotowanie mieszkańców, a także równoważenie elementu konkurencji i współpracy oraz oddziaływania oddolnego i odgórnego.

Literatura

- GILCHRIST A. (2014), Dlaczego relacje są ważne? Networking w rozwoju społecznościowym, tłum. A. Unterschuetz, Wyd. Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL, Warszawa.
- KWIATKOWSKI M. (2011), Nieprzejrzystość. Bariery merytokracji kadrowej w sektorze publicznym, Oficyna Naukowa Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- PACZÓSKI P. (2015), Znaczenie i wpływ kapitału społecznego na rozwój lokalny, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 391, s. 229-238.
- PIECHOCKI P. (2012), Kapitał społeczny w ujęciu sieciowym. Nowy sposób konceptualizacji oraz operacjonalizacji pojęcia, [w:] Nowe rzeczywistości społeczne, nowe teorie socjologiczne. Dyskusje i interpretacje, red. M. Gdula,

- A. Grzymała-Każłowska, R. Włoch, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 145-161.
- PIETROWICZ K. (2016), Podejścia sieciowe w socjologii. Przyczółki, splecenia i przeobrażenia dyscypliny, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz.
- SKĄPSKA G., ZIÓŁKOWSKI M. (1998), Instytucja społeczna, [w:] Encyklopedia socjologii, t. 1(4), Oficyna Naukowa, Warszawa, s. 317-321.
- SKRZYPCZAK B., GRABOWSKA I. (2010), Wstęp, [w:] Od animacji do rewitalizacji społecznej – dialog perspektyw i doświadczeń, red. B. Skrzypczak, Centrum Projektów Europejskich, Krajowy Ośrodek Europejskiego Funduszu Społecznego, Warszawa.
- SŁAWSKI Budżet Obywatelski, http://www.slawa.pl/PL/3084/875/Slawski_Budzet_Obywatelski_Radzyn_z_najwiekszym_poparciem/k/# [data dostępu: 20.12.2016].
- STAROSTA P. (2002), Społeczność lokalna, [w:] Encyklopedia socjologii, tom 4, Oficyna Naukowa, Warszawa, s. 97-108.
- SZTOMPKA P. (2016), Kapitał społeczny. Teoria przestrzeni międzyludzkiej, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- USTAWA z dnia 20 lutego 2009 r. o funduszu sołeckim (Dz.U. z 2009 r. Nr 52, poz. 420) później zmieniona Ustawą z dnia 21 lutego 2014 r. o funduszu sołeckim (Dz.U. z 2014 r. poz. 301).

Jarosław Hermaszewski
Mariusz Kwiatkowski

**THE PHENOMENON OF MASS MOBILIZATION IN LOCAL
COMMUNITIES. THE CIVIC BUDGET
OF SŁAWA MUNICIPALITY CASE**

Keywords: participatory budget, local mobilization, participation, social capital.

The article is a case study. The subject of analysis is mass participation of the inhabitants of one of the municipalities in the vote on participatory budgeting. The turnout of 70% was considered to be a phenomenon that requires explanation. The article describes the process of preparation and conduct of the voting. Several factors of mass mobilization were identified: (1) long-term policy of the municipal authorities, of engaging citizens in decision-making processes relating to the management of the budget (development fund, local fund), (2) recognition of the designs to be attractive by inhabitants from the point of view of fulfilling their common needs (recreational facilities, areas of integration), (3) a simultaneous mobilization of both levels - grassroots (spontaneous groups of citizens) and top-down (local authorities decisions). From the point of view of the development of social capital, analyzed case can be considered as an example of good practice. The analysis of civic initiatives indicates the result of common activities was strengthening so called "weak ties" and "bridges" or connections between groups that previously had limited contact with each other. In the next editions it is expected that social capital will bring new, high-quality, civic projects.

Jarosław Hermaszewski
Mariusz Kwiatkowski

**FENOMEN MASOWEJ MOBILIZACJI LOKALNEJ. PRZYPADEK
BUDŻETU OBYWATELSKIEGO W GMINIE SŁAWA**

Słowa kluczowe: budżet obywatelski, mobilizacja lokalna, partycypacja, kapitał społeczny.

Artykuł stanowi studium przypadku. Przedmiotem analiz jest masowy udział mieszkańców jednej z gmin w głosowaniu dotyczącym budżetu partycypacyjnego. Frekwencja w wysokości 70% została uznana za fenomen wymagający wyjaśnienia. W artykule opisano proces przygotowania i przebieg głosowania. Zidentyfikowano kilka czynników masowej mobilizacji: (1) długoterminowa polityka władz gminy, polegająca na włączaniu obywateli w procesy decyzyjne dotyczące gospodarowania budżetem (fundusz rozwojowy, fundusz sołecki), (2) uznanie przez mieszkańców przedstawionych projektów za atrakcyjne z punktu widzenia zaspokajania ich wspólnych potrzeb (urządzenia rekreacyjne, tereny integracyjne), (3) jednoczesna mobilizacja oddolna (spontaniczne grupy mieszkańców) oraz odgórna (decyzje rad sołeckich). Z punktu widzenia rozwoju kapitału społecznego, analizowany przypadek może być uznany za przykład dobrych praktyk. Przeprowadzona analiza inicjatyw obywatelskich wskazuje, że w wyniku wspólnych działań doszło do wzmocnienia tzw. „słabych więzi” i „pomostów”, czyli połączeń między grupami, które dotychczas miały ze sobą ograniczone kontakty. Należy oczekiwać, iż w kolejnych edycjach, wytworzony dzięki podjętej współpracy kapitał społeczny zaowocuje nowymi, wysokiej jakości projektami obywatelskimi.